

43. Sheiko V. N. Internathional Seminar on Problems of Transformation of Higher Education in the Field of Library and Information Science / V. N. Sheiko, S. V. Chastnyk, G. G. Aseev // EUCLID Newsletter. — Copenhagen, 1995. — № 8, July. — P. 7–9.
44. The Limits to Growth / Meadows D., Meadows D., Randers J., Behrens S. W. — New York, 1972. — 202 з. — Рус. пер. : Медоуз Д. Х. Пределы роста / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рэндерс, Ш. В. Беренс. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. — 202 с.

Надійшла до редколегії 25.08.2014 р.

УДК 94 (100) «653»: 930.1 (477) «04/16»: ПЕТРОВ

С. І. ЛИМАН

З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ТУРИЗМУ ТА МЕДІЄВІСТИКИ: НАУКОВЕ ВІДРЯДЖЕННЯ АД'ЮНКТА ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ М. Н. ПЕТРОВА ДО ФРАНЦІЇ (1858-1860 РР.)

Розглядається наукове відрядження ад'юнкта Харківського університету М. Н. Петрова до Франції в контексті історії туризму і медієвістики. Підкреслюється, що ця подорож (1858-1860 рр.) здійснена на етапі зародження вітчизняного наукового туризму.

Ключові слова: *М. Н. Петров, туризм, Франція, історія, історіографія, Середньовіччя.*

Рассматривается научная командировка адъюнкта Харьковского университета М. Н. Петрова во Францию в контексте истории туризма и медиевистики. Подчеркивается, что это путешествие (1858-1860 гг.) осуществлено на этапе зарождения отечественного научного туризма.

Ключевые слова: *М. Н. Петров, туризм, Франция, история, историография, Средневековье.*

Research trip of M. N. Petrov, Associate Professor of Kharkov University, to France is discussed in the context of history of tourism and medievalistics. It is emphasized that this trip (1858-1860) took place at the stage of origin of domestic research tourism.

Key words: *M. N. Petrov, tourism, France, history, historiography, Middle Ages.*

XIX ст. — особливий етап в історії як туризму, так й історичної науки. З одного боку, це доба зародження вітчизняної медієвістики, численні представники якої вирушали з науковою метою в тривалі зарубіжні відрядження. З іншого, саме в XIX ст. в Російській імперії створюються перші організаційні структури туристичної сфери (у 1885 р. в Петербурзі — «Підприємство суспільних подорожей до всіх країн світу», в 1890 р. — Кримський гірський клуб, у 1895 р. — Ялтинське екскурсійне бюро). Збільшення кількості подорожей, зокрема наукових відряджень, апріорі стимулювало розвиток туризму навіть у період, що передував створенню означених структур. Як

слушно наголошується в сучасній українській науці, подорожі IX–XIX ст. є лише «прообразом туризму» в сучасному сенсі цього слова [26, розд. 1]. Зазначимо: стосовно зарубіжних відряджень вітчизняних медієвістів XIX ст. повною мірою можна використовувати термін «зародження вітчизняного наукового туризму». Такий підхід зумовлений тим, що дефініція «науковий туризм» набуває нині певного поширення [див. напр.: 5, с. 23–24].

У 50-ті — першій половині 80-х рр. XIX ст. історію Середньовіччя в Харківському університеті викладав відомий учений Михайло Назарович Петров (1826–1887). Значну роль у його професійній підготовці відіграло дворічне наукове відрядження по країнах Західної Європи в 1858–1860 рр. Опублікований у 1861 р. звіт про це відрядження — цінне джерело для вивчення історії медієвістики на етапі зародження вітчизняного наукового туризму. Проте це важливе джерело ще не стало предметом спеціального дослідження, незважаючи на те, що творчість М. Н. Петрова набула висвітлення в історіографії. Крім праць, присвячених аналізу історіософських поглядів ученого [2: 21, с. 271–272; 24, с. 50–69], вивченню ним окремих проблем середньовічної історії [3, с. 308–309, 11, с. 72–73], зокрема в контексті розвитку медієвістики в Україні [9, с. 23; 10, с. 236–239, 250–254, 299–300, 312–314], сучасна історіографія поповнилася в останні роки двома дисертаційними дослідженнями: М. К. Кеди «Михайло Назарович Петров (1826–1887) та його внесок в історичну науку» (2005) [7] та Н. В. Остапова «Становлення викладання всесвітньої історії в університетах Росії: науково-педагогічні погляди і діяльність М. Н. Петрова: 1850–1880 рр.» (2006) [14]. Саме М. К. Кеди на високому професійному рівні розкрила причини, умови, маршрут, пріоритети й значення зарубіжного відрядження харківського вченого до Німеччини, Франції, Бельгії, Італії, Англії в становленні його наукового світогляду [7, с. 36–39].

Мета статті — проаналізувати ту частину наукового відрядження М. Н. Петрова, яку він провів у Франції. Такий підхід зумовлений тим, що М. Н. Петров напередодні відрядження був відомий у вітчизняній науці саме як дослідник французької середньовічної історії.

М. Н. Петров народився в 1826 р. у Вільно в родині офіцера [4, с. 2]. У 1844 р. майбутній учений закінчив Віленську гімназію, а в 1848 р. — історико-філологічний факультет Харківського університету [6, с. 277]. Уже в студентські роки визначився інтерес М. Н. Петрова до історії середньовічної Франції: ступінь кандидата він отримав за твір «Цивілізація галло-франків за часів Меровінгів». Учень професора О. П. Рославського-Петровського, М. Н. Петров був залишений на кафедрі загальної історії для підготовки до набуття ступеня магістра (1848–1849). У 1850 р. він захистив магістерську дисертацію «Про характер державної діяльності Людовика XI» [16], яку в цілому

високо оцінили критики [22]. У 1851 році М. Н. Петров отримав звання ад'юнкта кафедри загальної історії [25, л. 187 (зв.)].

Подальше професійне і кадрове зростання М. Н. Петрова як викладача курсів зарубіжної історії багато в чому залежало від можливості здійснити зарубіжне наукове відрядження. Такі відрядження традиційно мали істотне значення в підготовці й удосконаленні кадрів медієвістів Російської імперії. У загальноросійському масштабі вони проводилися вже з 1820-х рр. у Професорському інституті при Дерптському університеті. І після закриття цього інституту міністерство неодноразово посилало молодих учених для поліпшення освіти за кордон [27, с. 56].

У зв'язку з революціями 1848-1849 рр. наукові контакти із Заходом були припинені, зарубіжні відрядження заборонені [23, с. 994] і поновилися лише в 1855 р. після коронації Олександра II [27, с. 46, 107]. Більшість медієвістів України, як і представників інших університетських центрів Росії, в другій половині 50-х рр. XIX ст. відвідали з науковою метою зарубіжні країни. Згідно з міністерськими правилами, такі відрядження зазвичай тривали два роки.

М. Н. Петров вирушив у дворічне наукове відрядження в червні 1858 р. Маршрут ученого охоплював п'ять європейських країн: Німеччину, Францію, Бельгію, Італію і Англію. Мету відрядження він визначив достатньо чітко: «приготувати себе до можливо ґрунтовного виконання обов'язків університетського викладача Загальної історії» [17, с. 1]. Хоча М. Н. Петров був медієвістом і магістерську дисертацію присвятив історії середньовічної Франції, проте мав намір «ознайомитися із сучасним станом не якого-небудь одного або декількох відділів науки, але повного кола історичних знань, оскільки за нинішньої організації наших університетів викладання в них Загальної історії повинне полягати переважно в загальних її курсах, а не в спеціальних» [17, с. 1].

Наміри М. Н. Петрова цілком зумовлені реаліями вітчизняного університетського викладання XIX ст.: за відсутності вузької спеціалізації ад'юнкти і професори кафедр загальної історії зазвичай викладали всі її розділи — стародавню, середньовічну й нову, незалежно від наукових інтересів. Ось чому М. Н. Петров дуже широко визначив три головні завдання свого відрядження — ознайомитися з: 1) літературою загальної історії; 2) викладанням цієї науки в зарубіжних університетах; 3) її головними допоміжними галузями і «найближчими спорідненими науками» [17, с. 2]. Таким чином, у переліку означених завдань він спеціально не виокремив історію середніх віків з інших відділів загальної історії.

Не надавав учений переваги і Франції. Про це свідчить зміст його «Звіту». «З трьох історичних літератур, що мають усвітне значення, — зазначав М. Н. Петров, — найбільше часу і праці я присвятив німецькій». Учений пояснював це передусім тим, що німецька

історіографія є універсальнішою, оскільки охоплює «історію всіх часів і народів» [17, с. 3].

Відвідання Франції наприкінці 1850-х рр. для вченого Російської імперії — це подорож до країни колишнього ворога. Зовсім недавно відбувалися баталії Кримської війни, в якій Франція імператора Наполеона III брала найактивнішу і при цьому фатальну для Росії участь. Проте наукова об'єктивність М. Н. Петрова і мета його подорожі не дозволили особистим переконанням і образам відбитися в його «Звіті». Патріотичні відчуття перебували «за кадром» наукових реляцій. Не йдеться в його «Звіті» й про звичайні для сучасних туристів враження про ціни, особливості національної кухлінарії, рівні обслуговування в кав'ярнях і ресторанах, умови проживання в готелях, зручності або незручності транспортних засобів, яскраві народні свята, вуличні й театральні вистави, враження від пам'ятників середньовічної архітектури — Собору Нотр-Дам, Лувру, Нового Моста тощо. Немає сумніву, що М. Н. Петров обговорював усе це в приватних бесідах після повернення додому, і ці побутові спогади могли б стати цінним джерелом для історії вітчизняного туризму XIX ст. Проте сам жанр «Звіту» цілком зумовив його суто науковий зміст, автор якого передусім учений і лише потім — турист.

У Франції М. Н. Петров провів п'ять місяців із двох років свого наукового відрядження по Західній Європі. Увесь цей час учений мешкав у Парижі. Свій вибір він пояснював досвідом інших мандрівників, які прибули до Франції з науковою метою: «Оскільки вся Франція — учена, літературна, суспільна, політична й адміністративна, зосереджена в Парижі, і кожне провінційне місто, кожен провінційний факультет є тільки порівняно точним віддзеркаленням паризького типу, то цілком достатньо ознайомитися із цим типом, щоб уже мати поняття про всі його видозміни» [17, с. 33]. Таким чином, суто столичне життя М. Н. Петрова у Франції контрастувало з його постійними відвідуваннями численних університетів різних німецьких держав.

Як фахівцеві з історії середньовічної Франції, М. Н. Петрову була відома творчість багатьох французьких медієвістів ще до відрядження [17, с. 9]. Але оскільки своє завдання у Франції М. Н. Петров убачав у тому, щоб виявити «відносну важливість, переваги і недоліки кожної чудової історичної праці, кожного письменника, котрий має значення в науці» [17, с. 7], він прагнув не тільки «поповнити колишні відомості» про творчість відомих французьких істориків, зокрема медієвістів П. Баранта, Ф. Гізо, О. Тьєррі, Ж. Ш. Л. Сісмонді та ін., але й ознайомитися з працями інших авторів — П. Дону, Д.-Ш. Форієля, Н. де Вайї (у М. Н. Петрова — Н. де Вайльє) тощо [17, с. 9].

М. Н. Петров класифікував французьку історіографію на декілька наукових шкіл (риторична, ідеологічна, реакційна,

живописно-генетична, соціально-гуманітарна, історико-прагматична) і виокремив головну особливість французької історичної науки. На думку харківського вченого, діяльність її представників «зосереджувалася переважно на дослідженні явищ національної історії» [17, с. 8]. Це істотно відрізняло французьких істориків від представників німецької науки, яка була універсальнішою.

З викладанням загальної історії М. Н. Петров ознайомився в чотирьох головних навчальних закладах Парижа — Сорбонні, Коллеж де Франс, Школі Хартій і Вищому Нормальному училищі [17, с. 34]. Харківський учений підкреслював блискучі ораторські здібності французьких викладачів, що вигідно відрізняло їх манеру викладання матеріалу від сухого монотонного читання німецьких професорів. Але, незважаючи на «блискучий монолог», на який французькі професори перетворювали кожен зі своїх лекцій, їх зміст за науковим рівнем помітно поступався німецьким [17, с. 35].

М. Н. Петров пояснював це не тільки тим, що французькі професори були мало ознайомлені з працями іноземних науковців, особливо німецьких. «Я зустрів небагато викладачів, які б у своїх курсах мали на увазі одну тільки вчену мету, — зазначив харківський учений. — Майже кожен убачає у викладанні... засіб політичного виховання... Усі вони з рідкісним тактом і чудовою одностайністю розвивають дуже здоровий лібералізм, що виправдовується національною історією» [17, с. 35]. Тема лібералізму була надзвичайно актуальною для мандрівника з країни, в якій планувалися нові реформи.

Вивчення особливостей викладання апріорі зумовило й особисте знайомство з відомими французькими медієвістами. Їх авторитет зазвичай не задовольнив М. Н. Петрова. Наприклад, середньовічну історію Франції в Сорбонні викладав А. Валлон, котрий згодом стане відомим політиком, міністром, автором французької республіканської конституції 1875 р. Лекції А. Валлона «з історії монархічного початку у Франції з Філіпа IV зі стислим попереднім нарисом найдавнішої французької історії» викликали в М. Н. Петрова суперечливі враження. «Валлон не має жодного зі звичайних якостей французького професора, ні ораторського таланту, ні мистецтва групувати події в картини. Але це дуже ґрунтовний учений, що викладає свій предмет на основі документів, і, що у Франції дуже рідко, абсолютно об'єктивно, зате одноманітно і сухо там, де самі пам'ятки не поживали викладу. Такий же Валлон і у своїх творах (напр., в історії Іоанни д'Арк), хоча пером він володіє набагато краще, ніж словом» [17, с. 37].

Іншим відомим вищим навчальним закладом Парижа був Коллеж де Франс. Серед курсів, які слухав тут М. Н. Петров, особливу увагу він приділив лекціям фахівця із середньовічних пам'яток, академіка П. Паріса. На цих лекціях академік не тільки розглядав зміст «Хроніки Фруассара» і критично розкривав на основі цього тексту

політичні події XIV ст., але й порівнював зміст цієї хроніки з «Великими французькими хроніками» і «Новими хроніками» Джованні Віллани.

Не зважаючи на глибоке вивчення в Сорбонні й Коллеж де Франс середньовічних джерел, здивування М. Н. Петрова викликав сам факт того, що навчальні курси і в Сорбонні, і в Коллеж де Франс «усі обмежені дуже спеціальними темами» і при цьому «ніколи не дочитуються цілком по програмах». «Навіть у колі кращих представників академічного викладання, — зазначав М. Н. Петров, — не можна не відзначити переважання літературно-естетичного напрямку над науково-систематичним і методичним» [17, с. 41].

На думку харківського дослідника, ґрунтовнішу підготовку студентам надавали в Школі Хартій. Саме в її бібліотеці він працював особливо активно під час свого перебування в Парижі і саме тут ознайомився з «Коллекцією невиданих пам'яток французької історії» [17, с. 8]. Головною перевагою підготовки фахівців в Школі Хартій М. Н. Петров уважав поєднання теорії з практикою, «глибоке вивчення матеріалів національної історії й критичну підготовку їх для систематичних робіт» [17, с. 43]. Якщо на першому курсі вихованці детально вивчали середньовічні дипломатику і латинь, то лише на останньому курсі викладалася історія політичних установ Франції середніх віків, її географія, мистецтво і право.

Школа Хартій більшою мірою, ніж Сорбонна або Коллеж де Франс була спрямована на підготовку медієвістів. За декілька років до відрадження М. Н. Петрова помер колишній її директор Б. Герар (видавець «Поліптиха Абата Ірмінона»), проте в Школі Хартій харківський учений познайомився з іншими відомими медієвістами — О. Валле-де-Вірівілем, Л.-Ф. Буркело, Ж. Кишера. При цьому найчастіше М. Н. Петров відвідував лекції Ж. Кишера з дипломатики й археології середньовічного мистецтва у Франції й курс Л.-Ф. Буркело з історії державних установ середньовічної Франції, «дуже сумлінно складений за кращими французькими дослідженнями». [17, с. 45]. Відзначимо, що Ж. Кишера був відомим фахівцем з історії Жанни д'Арк. Найімовірніше саме ця обставина вплинула на вибір теми одного з подальших досліджень М. Н. Петрова — незабаром після повернення з Франції він опублікує нарис «Жанні д'Арк» [19].

Хоча М. Н. Петров перебував в Парижі п'ять місяців, сам він уважав, що в нього тут було обмаль часу для наукових занять [17, с. 9–10]. Проте після повернення до Харкова дослідник зумів не тільки розкрити у «Звіті» особливості європейської, зокрема французької, історичної науки, але й надрукувати монографію «Новітня національна історіографія в Німеччині, Англії і Франції» (1861) [18]. Через чотири роки М. Н. Петров захистив на цю тему докторську дисертацію. Це була перша у вітчизняній історіографії наукова праця з повним аналізом європейської історичної науки. Є всі підстави

погодитися з твердженням М. К. Кеди про те, що «знайомство з новітньою європейською історіографією справило величезний вплив на теоретико-методологічні погляди М. Петрова» [7, с. 39].

Після захисту докторської дисертації М. Н. Петров отримав звання екстраординарного (1866), потім ординарного (1867) професора кафедри загальної історії Харківського університету. По закінченні ним 25-річної служби рада університету двічі (в 1876 і 1881 рр.) залишала М. Н. Петрова на нові п'ятирічні терміни викладання [8, с. 13; 15, с. 134]. Він був не тільки дослідником і популяризатором середньовічної історії, але й автором першого в українських землях Російської імперії університетського навчального посібника з історії середніх віків [20]. І до, і після зарубіжного відрядження 1858–1860 рр. історія Середньовіччя посідала ключове місце серед навчальних курсів науковця [12, с. 11; 13, с. 11]. Своїм студентам навіть в останні роки життя він запам'ятовувався як чудовий педагог. В. П. Бузескул стверджував: «...лекції М. Н. Петрова подобалися і нам своєю стислою мовою, прекрасною літературною формою, а головне тим, що він висував не стільки самі факти, скільки їх сенс і зв'язок, причини і наслідки, прагнучи представити, використовуючи його вислів, «механізм історичного руху»» [1, с. 5].

Таким чином, зарубіжне наукове відрядження М. Н. Петрова 1858–1860 рр. значною мірою сприяло становленню його історіософських поглядів й істотно розширило масив знань ученого про Середньовіччя. За 5 місяців наукових занять у Парижі М. Н. Петров особисто контактував з провідними французькими медієвістами, глибше ознайомився з їх творчістю і детально вивчив постановку викладання в провідних вищих навчальних закладах Франції: Сорбонні, Коллеж де Франс, Школі Хартій, Вищій нормальній школі. Надрукований М. Н. Петровим «Звіт» про це відрядження став основою першої в Російській імперії докторської дисертації, присвяченої аналізу західноєвропейської, зокрема французької, історіографії. Означений «Звіт» є цінним джерелом для вивчення історії вітчизняної медієвістики на етапі зародження вітчизняного наукового тунізму.

Список літератури

1. Бузескул В. П. Из истории Харьковского университета второй половины 70-х гг. / В. П. Бузескул // Наук. записки наук.-дослід. катедри історії української культури. — Харків, 1927. — №6. — С. 1–14.
2. Голубкин Ю. А. М. Н. Петров как историк / Ю. А. Голубкин, О. Н. Могила // Вестн. Харьков. ун-та. — Сер.: Истори́я. — 1988. — С. 25–31.
3. Гутнова Е. В. Историография истории средних веков / Е. В. Гутнова. — М.: Наука, 1985. — 480 с.
4. Деревицкий А. Михаил Назарович Петров. Биографический очерк. (Страницы из истории Харьковского университета / А. Деревицкий. — Х.: Изд. книжного магазина Полухтова, 1887. — 36 с.

5. Ерешко Ф. И. Научный туризм — цель и средство прогресса в развитии регионов / Ф. И. Ерешко // Вестн. Совета Федерации. — 2006. — №11. — С. 23–24.
6. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / под ред. М. Г. Халанского, Д. И. Багалея. — Харьков : Тип. А. Дарре, 1908. — V, 558, XII с.
7. Кеда М. К. Михайло Назарович Петров (1826–1887) та його внесок в історичну науку : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / М. К. Кеда. — Чернівці, 2005. — 228 с.
8. Краткий отчёт о состоянии и деятельности Харьковского университета, читанный в торжественном собрании университета 17 января 1877 г. профессором Л. Владимировым // Записки Харьковского ун-та. — 1977. — Т. 1. — С. 1–73.
9. Лиман С. І. Історія середньовічної Франції в працях медієвістів українських земель Російської імперії в 70–80-ті рр. ХІХ ст. / С. І. Лиман // Вісн. Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2005. — Вип. 16. — С. 16–29.
10. Лиман С. И. Идеи в латах: Запад или Восток? Средневековье в оценках медиевистов Украины (1804 — первая половина 1880-х гг.) / С. И. Лиман. — Харьков : ХГАК, 2009. — 688 с.
11. Митряев А. И. Медиевистика в Харьковском университете / А. И. Митряев, Ю. А. Голубкин, С. И. Лиман // Вестн. Харьков. ун-та. — 1991. — №357. — С. 69–83.
12. Обзорения преподавания предметов в императорском Харьковском университете на 1853/1854 уч. г. — Харьков : Тип. ун-та, 1853. — 26 с.
13. Обзорения преподавания предметов в императорском Харьковском университете на 1861/1862 уч. г. — Харьков : Тип. ун-та, 1861. — 36 с.
14. Остапов Н. В. Становление преподавания всемирной истории в университетах России: научно-педагогические взгляды и деятельность М. Н. Петрова : 1850-1880 гг. : дисс. ... канд. ист. наук : спец. : 07.00.02 «Отечественная история» / Н. В. Остапов. — Сыктывкар, 2006. — 191 с.
15. Протоколы заседаний совета [Харьковского] университета 8 октября 1881 г. // Записки Харьковского университета. — 1881. — Т. 4 (1883). — Отд. 2. — С. 133–160.
16. Петров М. Н. О характере государственной деятельности Людовика XI / М. Н. Петров. — Харьков : Тип. ун-та, 1850. — 70 с.
17. Петров М. Н. Отчет о занятиях адъюнкта императорского Харьковского университета М. Н. Петрова в Германии, Франции, Италии, Бельгии и Англии в 1858–1860 гг. / М. Н. Петров. — Харьков : Тип. ун-та, 1861. — 76 с.
18. Петров М. Н. Новейшая национальная историография в Германии, Англии и Франции / М. Н. Петров. — Х. : Тип. ун-та, 1861. — 309 с.
19. Петров М. Н. Жанна д'Арк (Историко-психологический опыт) / М. Н. Петров // Журнал министерства народного просвещения. — 1867. — Ч. 135. — С. 94–123.
20. Петров М. Н. Лекции по всемирной истории / М. Н. Петров. — Харьков : Изд. Д. П. Полуехтова, 1888. — Т. 2. История средних веков. — Х, 296 с.

21. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII–XX ст. / В. А. Потульницький. — Київ : Либідь, 2002. — 480 с.
22. Рославский-Петровский А. П. [Рец.] / А. П. Рославский-Петровский // Журнал министерства народного просвещения. — 1851. — №7. — С. 202–209 (Петров М. Н. О характере государственной деятельности Людовика XI. — Харьков : Тип. ун-та, 1850. — 70 с).
23. Сборник распоряжений по министерству народного просвещения. — СПб. : Тип. имп. АН, 1866. — Т. 2. — 1102, 74, 58 с.
24. Стельмах С. Історична думка в Україні XIX — початку XX ст. / С. Стельмах. — Київ : ВЦ «Академія», 1997. — 175 с.
25. Формулярный список о службе адъюнкта Харьковского университета 8 класса Михаила Назаровича Петрова (1854) // Центральный государственный исторический архив Украины (г. Киев). — Ф. 2162. — Оп. 2. — Д. 94. — Л. 187–188.
26. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. — Київ : Вища шк., 2002. — 195 с.
27. Эймонтова Р. Г. Русские университеты на грани двух эпох. От России крепостной к России капиталистической / Р. Г. Эймонтова. — М. : Наука, 1985. — 350 с.

Надійшла до редколегії 20.08.2014 р.

УДК 061.1:[069:355] (477-25) (091) А. Ю. СОКОТЯГІН

ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРАТОРСЬКОГО ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА ІЗ ЗАСНУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

Досліджено історію заснування Київським відділенням Російського Імператорського військово-історичного товариства Київського військово-історичного музею, який мав висвітлювати історію військового мистецтва в межах Київського військового округу. Проаналізовано роботу спеціалізованої Музейної комісії, яка розробляла програму майбутнього музею.

Ключові слова: Київське відділення Російського Імператорського військово-історичного товариства, Київський військово-історичний музей, Київський військовий округ, Музейна комісія.

Исследована история основания Киевским отделением Российского Императорского военно-исторического общества Киевского военно-исторического музея, который должен был освещать историю военного искусства в границах Киевского военного округа. Проанализирована работа специальной Музейной комиссии, которая должна была заняться разработкой программы будущего музея, поиском помещения для него и комплектованием фондов.

Ключевые слова: Киевское отделение Российского Императорского военно-исторического общества, Киевский военно-исторический музей, Киевский военный округ, Музейная комиссия.